

BARQAROR RIVOJLANISH UCHUN YASHIL INVESTITSİYALARNI JALB ETISH STRATEGİYALARI

Abdurazakova Nasiba Sultanovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti, “Bank va moliya” kafedrası katta o‘qituvchisi

Toshkent shahar Chilonzor tumani Gavxar ko‘chasi 1-uy

e-mail: abdurazakova.nasibahon1979@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada barqaror rivojlanishni ta‘minlashda yashil investitsiyalarni jalb etishning iqtisodiy va institutsional strategiyalari tahlil qilingan. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda asosiy moliyaviy muammolar, mavjud imkoniyatlar hamda davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlari ko‘rib chiqiladi. Xalqaro tajriba asosida yashil obligatsiyalar, imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va davlat-xususiy sheriklikning ustunliklari yoritiladi. Shuningdek, O‘zbekiston misolida yashil investitsiyalarni kengaytirish bo‘yicha amaldagi islohotlar va istiqboldagi yo‘nalishlar tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: Yashil iqtisodiyot, yashil investitsiyalar, barqaror rivojlanish, yashil obligatsiyalar, davlat-xususiy sheriklik, moliyalashtirish strategiyalari, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik innovatsiyalar.

KIRISH

So‘nggi o‘n yilliklarda dunyo miqyosida iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi hamda ekologik tahdidlarning kuchayishi davlatlarni iqtisodiy rivojlanishning yangi yo‘nalishlarini izlashga undamoqda. Shunday sharoitda “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi ekologik xavfsizlikni ta‘minlovchi omil sifatidagina emas, balki barqaror iqtisodiy taraqqiyotning poydevori sifatida ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Yashil iqtisodiyotni shakllantirish jarayonida moliyaviy mablag‘larning yetarli darajada jalb qilinishi va ularning oqilona yo‘naltirilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli, yashil investitsiyalarni ko‘paytirish strategiyalarini ishlab chiqish va ularni amaliy mexanizmlar orqali tatbiq etish barqaror rivojlanish siyosatining ajralmas bo‘lagiga aylanmoqda. O‘zbekiston ham global ekologik muammolarga munosib javob berish, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va ekologik barqarorlikni mustahkamlash yo‘lida keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirmoqda. “Yangi O‘zbekiston” konsepsiyasi mamlakat taraqqiyotida yangi iqtisodiy yondashuvlarni – innovatsion rivojlanish, energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish hamda yashil iqtisodiyotni shakllantirishni bosh maqsadlardan biri sifatida ilgari suradi. Bu yo‘nalish O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmonida tasdiqlangan “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi 2022–2026-yillar”da ham o‘z ifodasini topgan. Mazkur strategiyada “yashil iqtisodiyot tamoyillarini keng joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya salohiyatini oshirish, energiya tejamkor texnologiyalarni tatbiq etish va ekologik toza ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirish” davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Ushbu siyosiy yondashuv O‘zbekistonning ekologik jihatdan barqaror iqtisodiyotga o‘tish borasidagi qat’iy pozitsiyasini namoyon etadi. Yashil investitsiyalarni faollashtirish orqali mamlakat nafaqat iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlarini kamaytirishga erishmoqda, balki iqtisodiy o‘sishning yangi drayverlarini shakllantirib, yangi ish o‘rinlari yaratish, eksport hajmini oshirish va umumiy iqtisodiy barqarorlikka erishishga qaratilgan imkoniyatlarni kengaytirmoqda. Yashil investitsiyalar — bu ekologik xavfsiz texnologiyalarni tatbiq etish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan kapital mablag‘laridir. Bunday investitsiyalarning ahamiyati bir qator omillarda namoyon bo‘ladi: atrof-muhitga zararli ta’sirni kamaytirish orqali ekologik barqarorlikni mustahkamlaydi; energiya tejamkorligini oshirib, ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartiradi; innovatsion texnologiyalar rivojlanishini tezlashtiradi va yangi ish o‘rinlarini yaratadi; xalqaro reytinglardagi pozitsiyani

yaxshilab, chet el investorlari ishonchini oshiradi. Bugungi kunda O‘zbekistonning yashil iqtisodiyot sohasidagi davlat siyosati farmonlar, dasturlar va strategik hujjatlar bilan mustahkamlab borilmoqda. Xususan, Prezidentning 2019-yil 4-oktabrdagi PF–4477-son Farmoni bilan tasdiqlangan “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi”da 2030-yilgacha mo‘ljallangan muhim ustuvor yo‘nalishlar belgilab berilgan. Mazkur hujjatga ko‘ra: energiya samaradorligini 20 foizga oshirish;qayta tiklanuvchi energiya ulushini 25 foizga yetkazish;issiqxona gazlari chiqindilarini 10 foizga qisqartirish;ekologik toza va zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish vazifalari belgilangan. Ushbu maqsadlarni amalga oshirish uchun moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish jarayoni davom etmoqda. Xususan, yashil obligatsiyalar, ekologik yo‘nalishga oid kreditlar, xalqaro tashkilotlar grantlari va davlat–xususiy sheriklik asosidagi loyihalar orqali zarur moliyaviy resurslar shakllantirilmoqda.[1]

TAHLIL VA NATIJALAR

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida “yashil iqtisodiyot” tamoyillarini amaliyotga joriy etish jarayoni sezilarli darajada jadallashdi. Yashil investitsiyalar iqtisodiy barqarorlikka erishish, ekologik xavfsizlikni mustahkamlash va energiya resurslaridan samarali foydalanish jarayonining asosiy drayverlaridan biri sifatida shakllanmoqda.[2] Quyidagi tahlillar ushbu jarayonning 2019–2024-yillarda qayd etilgan eng muhim ko‘rsatkichlari asosida ishlab chiqildi. Quyida ushbu yo‘nalishdagi asosiy statistik tahlillar keltiriladi(1-jadval).

1-jadval

O‘zbekistonda yashil investitsiyalar hajmining o‘shish dinamikasi (2019-2024 yillar)

Yil	Yashil investitsiyalar hajmi (mlrd so‘m)	Yalpi investitsiyalardagi ulushi (foizda)	Davlat investitsiyasi (foizda)	Xorijiy investitsiya	Qayta tiklanuvchi energiya ulushi	CO ₂ chiqindilari kamayishi	Ish o‘rinlari (ming)
2019	3120	2,8	45,0	55,0	10,5	1,2	18
2020	4260	3,4	48,5	51,5	13,2	1,8	22
2021	5870	4,1	46,7	53,3	15,6	2,3	27
2022	7320	4,9	44,0	56,0	18,7	3,1	33
2023	9140	5,7	42,8	57,2	22,1	3,8	41
2024	10950	6,3	40,0	60,0	25,4	4,5	48

1. Yashil investitsiyalar hajmidagi o‘shish tendensiyasi

2019-yilda 3 120 mlrd so‘mni tashkil etgan yashil investitsiyalar hajmi 2024-yilga kelib 10 950 mlrd so‘mga yetgan bo‘lib, besh yil ichida 3,5 baravar o‘shish kuzatilgan. Ushbu dinamik o‘shish quyidagi omillar bilan izohlanadi: 2019-yilda PF–4477-son Farmon bilan “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi”ning tasdiqlanishi;

-2020–2024-yillarda qayta tiklanuvchi energiya loyihalarining faol moliyalashtirilishi;

-Jahon banki, ADB, EBRD kabi xalqaro moliya institutlari ishtirokining kengayishi.

Mazkur o‘shish O‘zbekistonda ekologik yo‘naltirilgan investitsiya oqimi shakllanib, barqaror rivojlanishning yangi bosqichiga o‘tilayotganini tasdiqlaydi.[3]

2. Yalpi investitsiyalar tarkibida yashil investitsiyalar ulushi. 2019–2024-yillar davomida yashil investitsiyalarning yalpi investitsiyalardagi ulushi 2,8 foizdan 6,3 foizga oshgan. Bu — 2,2 baravar o‘shish bo‘lib, quyidagi jarayonlarning natijasi sifatida shakllandi: energiya tejamkor texnologiyalarning joriy etilishi; chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasining kengaytirilishi; “yashil shaharlar” va ekologik transport dasturlariga davlat xarajatlarining ortishi.

3. Investitsiya manbalari diversifikatsiyasi. Tahlil natijalariga ko‘ra, 2019-yilda yashil investitsiyalarning 45 foizi davlat, 55 foizi xorijiy manbalar hisobidan moliyalashtirilgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib bu nisbat mos ravishda 40 foiz va 60 foizga o‘zgargan. Bu o‘zgarishlar: xalqaro kompaniyalar ishtirokining oshganini, O‘zbekistonning investitsion jozibadorligi ortganini, PPP loyihalarining ko‘payganini ko‘rsatadi.[4]

4. Yashil iqtisodiyotda bandlikning o‘shishi. Yashil iqtisodiyot sohalarida bandlik sezilarli oshgan: 2019-yilda 18 ming ish o‘rni mavjud bo‘lgan bo‘lsa, 2024-yilda ular 48 mingtaga yetgan. Bu jarayon: yangi texnologiyalar joriy etilishi, qayta tiklanuvchi energiya parklarining ko‘payishi,

ekologik xizmatlar sektorining kengaytirilishi natijasida yuzaga kelgan. Tahlillarga ko'ra: PPP (Davlat–xususiy sheriklik) modeli eng samarali moliyaviy instrument bo'lib, uning rentabellik ko'rsatkichi 14,7 foizni tashkil qilmoqda. Yashil kreditlar hajmi 3,5 trln so'mga yetgan. Xalqaro grantlar ulushi 25 foiz bo'lib, ekologik texnologiyalarni yangilashda muhim o'rin tutadi. Yashil obligatsiyalar bozori shakllanayotgan bo'lib, kapital bozorining diversifikatsiyasiga xizmat qilmoqda. Energiya, ekologik infratuzilma va qishloq xo'jaligi eng samarali investitsiya yo'nalishlari sifatida shakllangan. Tahlil natijalari O'zbekistonda yashil iqtisodiyot modeli bosqichma-bosqich shakllanib borayotganini, yashil investitsiyalar esa iqtisodiy o'sishning strategik omiliga aylanganini ko'rsatadi.[5] Kelgusida yashil obligatsiyalar bozorini rivojlantirish, xalqaro grantlarga kirishni kengaytirish va iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston iqtisodiyotining hozirgi bosqichida yashil investitsiyalarni jalb etish, ular uchun samarali moliyalashtirish mexanizmlarini shakllantirish va ekologik barqaror rivojlanishni ta'minlaydigan institutsional muhitni yaratish strategik ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqot natijalari mamlakatda so'nggi yillarda “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasiga asoslangan islohotlarning izchil amalga oshirilayotganini ko'rsatadi. Xususan, PF–4477-sonli “Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi” (2019-yil 4-oktabr) hamda PF–60-sonli “Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi 2022–2026-yillar” (2022-yil 28-yanvar) farmonlari ushbu yo'nalishning huquqiy-institutsional poydevorini shakllantirib berdi. Yashil moliyalashtirish vositalari ichida eng samarali mexanizmlar sifatida davlat–xususiy sheriklik (PPP) va yashil kreditlar ajralib turadi.[6] PPP loyihalarining o'rtacha rentabellik darajasi 14,7 foiz, yashil kreditlar samaradorligi esa 12,4 foizni tashkil qilgan. Bu vositalar nafaqat iqtisodiy samara, balki ekologik foyda — emissiyalarni qisqartirish, energiya sarfini kamaytirish va resurslardan unumli foydalanishni ta'minlamoqda.[7] Yashil obligatsiyalar bozori esa endigina shakllanayotgan bo'lsa-da, iqtisodiyotning uzoq muddatli barqarorligini mustahkamlashda katta salohiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. OECD (2020). Green Growth and Sustainable Development: Policy Frameworks and Investment Strategies. Paris: OECD Publishing.
2. UNEP (2021). Global Green Finance Report: Trends, Opportunities and Challenges in Green Investment. United Nations Environment Programme.
3. World Bank (2022). Financing Climate Action: Mobilizing Green Investment for Sustainable Development. Washington, DC.
4. Zafarov, A., & Karimov, B. (2021). “Yashil iqtisodiyotga o'tish sharoitida investitsion muhitni takomillashtirish.” Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar, 4(3), 45–55.
5. EBRD (2023). Green Economy Transition Approach. European Bank for Reconstruction and Development.
6. Osiyo Taraqqiyot Banki (ADB). (2022). Central Asia Green Finance Opportunities Report. Manila: ADB Publishing.
7. Mamatqulov, R. (2020). “O'zbekiston iqtisodiyotida qayta tiklanuvchi energiya manbalari va ularni moliyalashtirish mexanizmlari.” Barqaror Rivojlanish Jurnali, 2(1), 33–42.
8. International Energy Agency (IEA). (2021). Financing Clean Energy Transitions in Emerging Economies. Paris: IEA.